

เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรู

นำเสนอเมื่อ : 2 ก.พ. 2551

[๙๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค ประทับ ณ สวนอัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ใกล้พระนครราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป วันนั้นเป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ เป็นวันครบ ๔ เดือน ฤดูดอกโกมุทบาน ในราตรีเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาตศัตรูเวเทหิบุตร แวดล้อมด้วยราชอำมาตย์ประทับนั่ง ณ พระมหาปราสาทชั้นบน. ขณะนั้น ท้าวเธอทรงเปล่งพระอุทานว่า ดูกรอำมาตย์ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่าง นำรื่นรมย์หนอ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่าง ช่างงามจริงหนอ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่าง นำชมจริงหนอ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่าง นำเบิกบานจริงหนอ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่าง เข้าลักษณะจริงหนอ วันนี้เราควรจะไปหาสมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดดีหนอ ซึ่งจิตของเราผู้เข้าไปหาพึงเลื่อมใสได้. ครั้นท้าวเธอดำรัสอย่างนี้แล้ว อำมาตย์ผู้หนึ่งจึงกราบทูลว่า ขอเดชะ ท่านปุรณะ กัสสป ปราบกฏว่าเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิชนส่วนมากยกย่องว่าดี เป็นคนเก่าแก่ บวชมานาน มีอายุล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ เชิญพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านปุรณะ กัสสปนั้นเถิด เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านปุรณะ กัสสป พระหฤทัยพึงเลื่อมใส. เมื่ออำมาตย์ผู้นั้น กราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอก็ทรงนิ่งอยู่.

อำมาตย์อีกคนหนึ่ง จึงกราบทูลว่า ขอเดชะ ท่านมักขลิ โคศาล ปราบกฏว่าเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี เป็นคนเก่าแก่ บวชมานาน มีอายุล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ เชิญพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านมักขลิ โคศาลนั้นเถิด เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านมักขลิ โคศาล พระหฤทัยพึงเลื่อมใส เมื่ออำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอก็ทรงนิ่งอยู่.

อำมาตย์อีกคนหนึ่ง จึงกราบทูลว่า ขอเดชะ ท่านอชิต เกสกัมพล ปราบกฏว่าเป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี

เป็นคนเก่าแก่ บวชมานาน มีอายุล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ เชิญพระองค์เสด็จเข้าไปหา
ท่านอชิต เกสกัมพล นั้นเกิด เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านอชิต เกสกัมพล
พระหฤทัยพึงเลื่อมใส เมื่ออำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอก็ทรงนิ่งอยู่.

อำมาตย์อีกคนหนึ่ง จึงกราบทูลว่า ขอเดชะ ท่านปฤชระ กัจจายนะ ปรากฏว่าเป็นเจ้าหมู่
เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี เป็นคน
เก่าแก่ บวชมานาน มีอายุล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ เชิญพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านปฤชระ
กัจจายนะนั้นเกิด เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านปฤชระ กัจจายนะ พระหฤทัย
พึงเลื่อมใส. เมื่ออำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอก็ทรงนิ่งอยู่.

อำมาตย์อีกคนหนึ่ง จึงกราบทูลว่า ขอเดชะ ท่านสมุชชัย เวลัญจบุตร ปรากฏว่าเป็น
เจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี
เป็นคนเก่าแก่ บวชมานาน มีอายุล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ เชิญพระองค์เสด็จเข้าไปหา
ท่านสมุชชัย เวลัญจบุตร นั้นเกิด เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านสมุชชัย
เวลัญจบุตร พระหฤทัยพึงเลื่อมใส. เมื่ออำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอก็ทรงนิ่งอยู่.

อำมาตย์อีกคนหนึ่ง จึงกราบทูลว่า ขอเดชะ ท่านนิครนถ์ นาฏบุตร ปรากฏว่าเป็น
เจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี
เป็นคนเก่าแก่ บวชมานาน มีอายุล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ เชิญพระองค์เสด็จเข้าไปหา
ท่านนิครนถ์ นาฏบุตร นั้นเกิด เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านนิครนถ์
นาฏบุตร พระหฤทัยพึงเลื่อมใส. เมื่ออำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอก็ทรงนิ่งอยู่.

กถาปรารภพระพุทธรูป

[๗๒] สมัยนั้น หมอชีวก โกมารภักจ หนึ่งนั่งอยู่ในที่ไม่ไกลพระเจ้าแผ่นดินมคธ

พระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร. ท้าวเธอจึงมีพระราชดำรัสกะหมอชีวก โกมารภักจ ว่า
ชีวกผู้สหาย เธอทำไมจึงนิ่งเสียเล่า, หมอชีวก โกมารภักจ กราบทูลว่า ขอเดชะ พระผู้มีพระภาค
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ สวนอัมพวันของข้าพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป พระเกียรติศัพทอันงามของพระองค์ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะ
เหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชา
และจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดา
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรมดังนี้ เชิญพระองค์
เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเกิด เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปเฝ้า

พระผู้มีพระภาค พระฤทัยพึงเลื่อมใส ท้าวเธอจึงมีพระราชดำรัสว่า ชีวกผู้สหาย ถ้าอย่างนั้น ท่านจงสั่งให้เตรียมหัตถิยานไว้. หมอชีวก โกมารภักจ รับสนองพระราชโองการแล้ว สั่งให้เตรียมช้างพังประมาณ ๕๐๐ เชือก และช้างพระที่นั่งเสร็จแล้วจึงกราบทูลว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าสั่งให้เตรียมหัตถิยานพร้อมแล้ว เชิญได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จได้พระเจ้าข้า. ลำดับนั้น ท้าวเธอโปรดให้พวกสตรีขึ้นช้างพัง ๕๐๐ เชือกๆ ละนาง แล้วจึงทรงช้างพระที่นั่ง มีผู้ถือคอบเพลิง เสด็จออกจากพระนครราชคฤห์ ด้วยพระราชานุญาตอย่างยิ่งใหญ่ เสด็จไปสวนอัมวันของหมอชีวก โกมารภักจ. พอใกล้จะถึง ท้าวเธอเกิดทรงหวาดหวั่นครั่นคร้าม และทรงมีความสยดสยองขึ้น ครั้นท้าวเธอทรงกลัว ทรงหวาดหวั่น มีพระโลมชาตชูชันแล้ว จึงตรัสกับหมอชีวก โกมารภักจว่า ชีวกผู้สหาย ท่านไม่ได้ลวงเราหรือ ชีวกผู้สหาย ท่านไม่ได้หลอกเราหรือ ชีวกผู้สหาย ท่านไม่ได้ล่อเรามาให้ศัตรูหรือ เหตุไฉนเล่า ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ตั้ง ๑๒๕๐ รูป จึงไม่มีเสียงจาม เสียงกระแอม เสียงพึมพำเลย หมอชีวก โกมารภักจกราบทูลว่า ขอพระองค์อย่าได้ทรงหวาดหวั่นเกรงกลัวเลยพระเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้ลวงพระองค์ ไม่ได้หลอกพระองค์ ไม่ได้ล่อพระองค์มาให้ศัตรูเลย พระเจ้าข้า ขอเดชะ เชิญพระองค์เสด็จเข้าไปเถิดๆ นั้นประทับที่โรงกลมยังตามอยู่. ลำดับนั้น ท้าวเธอเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนช้างพระที่นั่งไปจนสุดทาง เสด็จลงทรงพระดำเนินเข้าประตูโรงกลม แล้วจึงรับสั่งกะหมอชีวก โกมารภักจว่า ชีวกผู้สหาย ไหนพระผู้มีพระภาค. หมอชีวก โกมารภักจ กราบทูลว่า ขอเดชะ นั้นพระผู้มีพระภาค ประทับนั่งพึงเสากลาง ผืนพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา ภิกษุสงฆ์แวดล้อมอยู่. ลำดับนั้น ท้าวเธอเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ประทับยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ทรงชำเลืองเห็นภิกษุสงฆ์หนึ่งสงบเหมือนห้วงน้ำใส ทรงเปล่งพระอุทานว่า ขอให้อุทยภัทก์กุมารของเราจงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์เดี๋ยวนี้. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหาบพิตร พระองค์เสด็จมาทั้งความรัก. แล้วท้าวเธอทูลรับว่า พระเจ้าข้า อุทยภัทก์กุมารเป็นที่รักของหม่อมฉัน ขอให้อุทยภัทก์กุมารของหม่อมฉันจงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์เดี๋ยวนี้เถิด.

[๙๓] ลำดับนั้น ท้าวเธอทรงอภิวัตพระผู้มีพระภาค แล้วทรงประนมอัญชลีแก่ภิกษุสงฆ์ ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว ได้ตรัสพระดำรัสนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันจะขอทูลถามปัญหาบางเรื่องสักเล็กน้อย ถ้าพระองค์จะประทาน พระวโรกาสพยากรณ์ปัญหาแก่หม่อมฉัน.

พ. เชิญถามเถิด มหาบพิตร ถ้าทรงพระประสงค์.

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ศิลปศาสตร์เป็นอันมากเหล่านี้ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ

พลธนู พนักงานเชิฐรง พนักงานจัดกระบวนทัพ พนักงานจัดส่งเสบียง พวกอุครราชบุตร
พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะหนัง พวกบุตรทาส ช่างทำขนม ช่างกัลบก พนักงาน
เครื่องสร้ง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างหูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นักคำนวณ
พวกนับคะแนน (นักการบัญชี) หรือศิลปศาสตร์เป็นอันมาก แม้อย่างอื่นใดที่มีคติเหมือนอย่างนี้
คนเหล่านั้นย่อมอาศัยผลแห่งศิลปศาสตร์ที่เห็นประจักษ์เลี้ยงชีพในปัจจุบัน ด้วยผลแห่งศิลป-
*ศาสตร์นั้น เขาย่อมบำรุงตน มารดาบิดา บุตรภริยา มิตรอำมาตย์ให้เป็นสุขอิมหนาสำราญ
บำเพ็ญทักษิณาทานอันมีผลอย่างสูง เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์
ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฉันทใด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์อาจบัญญัติสามัญผลที่เห็น
ประจักษ์ในปัจจุบัน เหมือนอย่างนั้นได้บ้างหรือไม่?

พ. มหาบพิตร ทรงจำได้หรือไม่ว่า ปัญหาข้อนี้ มหาบพิตรได้ตรัสถามสมณพราหมณ์
พวกอื่นแล้ว.

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ จำได้อยู่ ปัญหาข้อนี้ หม่อมฉันได้ถามสมณพราหมณ์พวก
อื่นแล้ว.

พ. ดูกรมหาบพิตร สมณพราหมณ์เหล่านั้นพยากรณ์อย่างไร ถ้ามหาบพิตรไม่หนัก
พระทัย ก็ตรัสเถิด.

อ. ณ ที่ที่พระผู้มีพระภาคหรือท่านผู้เปรียบดังพระผู้มีพระภาค ประทับนั่งอยู่ หม่อมฉัน
ไม่หนักใจ พระเจ้าข้า.

พ. ถ้าอย่างนั้น มหาบพิตรตรัสเถิด.

วาทะของศาสดาปุรณะ กัสสป

[๙๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง ณ กรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูปุรณะ
กัสสป ถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับปุรณะ กัสสป ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว
จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วหม่อมฉันได้กล่าวคำนี้กะปุรณะ กัสสปว่า ท่านกัสสป
ศิลปศาสตร์เป็นอันมากเหล่านี้ คือพลช่าง พลม้า พลรบ พลธนู พนักงานเชิฐรง พนักงาน
จัดกระบวนทัพ พนักงานจัดส่งเสบียง พวกอุครราชบุตร พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวม
เกราะหนัง พวกบุตรทาส ช่างทำขนม ช่างกัลบก พนักงานเครื่องสร้ง พวกพ่อครัว ช่าง
ดอกไม้ ช่างย้อม ช่างหูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นักคำนวณ พวกนับคะแนน (นักการบัญชี)
หรือศิลปศาสตร์เป็นอันมาก แม้อย่างอื่นใดที่มีคติเหมือนอย่างนี้ คนเหล่านั้น ย่อมอาศัยผลแห่ง
ศิลปศาสตร์ที่เห็นประจักษ์เลี้ยงชีพในปัจจุบัน ด้วยผลแห่งศิลปศาสตร์นั้น เขาย่อมบำรุงตน

มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร อำมาตย์ ให้เป็นสุขอิมหน้าสำราญ บำเพ็ญทักษิณาทานอันมีผล
อย่างสูง เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ ในสมณพรหมณ์ทั้งหลาย
ฉันใด ท่านอาจบัญญัติสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน เหมือนอย่างนั้นได้หรือไม่ เมื่อหม่อมฉัน
กล่าวอย่างนี้ ครุฑปุระณะ กัสสป ได้กล่าวคำนี้กะหม่อมฉันว่า ดูกรมหาบพิตร เมื่อบุคคลทำเอง
ใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ผู้อื่นให้เบียดเบียน ทำเขาให้เศร้าโศกเอง
ใช้ผู้อื่นทำเขาให้เศร้าโศก ทำเขาให้ลำบากเอง ใช้ผู้อื่นทำเขาให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ทำเขาให้
ดิ้นรน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ตัดที่ต่อ ปล้นไม่ให้เหลือ ทำโจรกรรมในเรือนหลังเดียว ชุ่มอยู่ที่
ทางเปลี่ยว ทำชู้ภริยาเขา พุดเท็จ ผู้ทำไม่เชื่อว่าทำบาป แม้หาผู้ใดจะใช้จักรซึ่งมีคมโดยรอบ
เหมือนมิดโกน สังหารเหล่าสัตว์ในรัฐพื้นนี้ ให้เป็นลาน เป็นกองมังสะอันเดียวกัน บาปที่มี
การทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งขวาแห่ง
แม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ผู้อื่นให้เบียดเบียน
บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งซ้าย
แห่งแม่น้ำคงคา ให้เอง ใช้ให้ผู้อื่นให้ บุกาเอง ใช้ให้ผู้อื่นบุกา บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ
ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา ด้วยการให้ทาน การทรมาน อินทริย์ การสำรวมศีล
การกล่าวคำสัตย์ บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา ดังนี้ ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครุฑปุระณะ กัสสป กลับตอบถึง
การทำแล้วไม่เป็นอันทำ ฉะนี้ (ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็น
ประจักษ์ ครุฑปุระณะ กัสสป กลับตอบถึงการที่ทำแล้วไม่เป็นอันทำ ฉะนี้) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
หม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครุฑปุระณะ กัสสป กลับตอบถึงการที่ทำแล้วไม่เป็นอันทำ
เปรียบเหมือนเขาถามถึงมะม่วง ตอบขุ่นส้มละอ หรือเขาถามถึงขุ่นส้มละอ ตอบมะม่วง
ฉะนั้น หม่อมฉันมีความดำริว่า ไฉน คนอย่างเรา จะพึงมุ่งรุกรานสมณะหรือพรหมณ์ผู้อยู่ใน
ราชอาณาจักร ดั่งนี้ แล้วไม่ยินดี ไม่คัดค้านภษิตของครุฑปุระณะ กัสสป ไม่พอใจ แต่ก็มีได้
เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจ ไม่เชื่อถือ ไม่ใส่ใจถึงวาจาฉะนี้ ลุกจากที่นั่งหลีกไป.

วาทะของศาสดามักขลิ โคศาล

[๙๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง ณ กรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครุฑมักขลิ

โคศาลถึงที่อยู่ ... ได้กล่าวว่า ท่านโคศาล ศิลปศาสตร์เป็นอันมากเหล่านี้ คือ พลช้าง ... คนเหล่านั้น

ย่อมอาศัยผลแห่งศิลปศาสตร์ที่เห็นประจักษ์ เลี้ยงชีพในปัจจุบัน ด้วยผลแห่งศิลปศาสตร์นั้น

เขาย่อมบำรุงตน มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร อำมาตย์ ให้เป็นสุขอิมหน้าสำราญ บำเพ็ญ

ทักษิณาทานอันมีผลอย่างสูง เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ ใน
สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฉันท ไท่ ทานอาภัพญญิตสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน เหมือนอย่าง
นั้นได้หรือไม่ เมื่อหม่อมฉันกล่าวอย่างนี้ ครุหมักขลิ โคศาล ได้กล่าวคำนี้กะหม่อมฉันว่า
ดูกรมหาบพิตร ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองแห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย
หาสาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อมเศร้าหมอง ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์
ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาสาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อมบริสุทธิ์ ไม่มีการกระทำของตนเอง
ไม่มีการกระทำของผู้อื่น ไม่มีการกระทำของบุรุษ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีเรี่ยวแรงของ
บุรุษ ไม่มีความบากบั่นของบุรุษ สัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง ภูตะทั้งปวง ชีวะทั้งปวง ล้วน
ไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร แปรไปตามเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย ตามความประจวบ
ตามความเป็นเอง ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้งหก ๑- เท่านั้น หนึ่ง กำเนิดที่เป็นประธาน
๑,๔๐๖,๖๐๐ กรรม ๑๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรม ๑ กรรม กิ่ง ปฏิปทา ๖๒ อันตรกัป ๖๒
อภิชาติ ๖ ปุริสภูมิ ๘ อาชีวก ๔,๙๐๐ ปริพาชก ๔,๙๐๐ นาควาส ๔,๙๐๐ อินทริย์ ๒,๐๐๐
นรก ๓,๐๐๐ โรชธาตุ ๓๖ สัตว์ญีกรรม ๗ อสัตว์ญีกรรม ๗ นิคันฐีกรรม ๗ เทวดา ๗ มนุษย์ ๗
ปีศาจ ๗ สระ ๗ ปวภูตะ ๗ ปวภูตะ ๗๐๐ เหาใหญ่ ๗ เหาเล็ก ๗๐๐ มหาสุบิน ๗ สุบิน ๗๐๐
จุลมหากัป ๘,๐๐๐,๐๐๐ เหล่านี้ ที่พาลและบัณฑิตเร่ร่อน ท่องเที่ยวไป แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้
ความสมหวังว่าเราจักอบรมกรรมที่ยังไม่อำนวยผล ให้อำนวยผล หรือเราสัมผัสถูกต้องการที่
อำนวยผลแล้ว จักทำให้สุดสิ้นด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยตบะ หรือด้วยพรหมจรรย์นี้ ไม่มีใน
ที่นั่น สุขทุกข์ที่ทำให้มีที่สิ้นสุดได้ เหมือนดวงของให้หมดด้วยทะนาน ย่อมไม่มีในสงสาร
ด้วยอาการอย่างนี้เลย ไม่มีความเสื่อมความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นเลื่อนลง พาลและบัณฑิต
เร่ร่อน ท่องเที่ยวไป จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่หมดไปเอง
ฉะนั้น ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครุหมักขลิ โคศาล
กลับพยากรณ์ถึงความบริสุทธิ์ด้วยการเวียนว่าย ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึง
สามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครุหมักขลิ โคศาล กลับพยากรณ์ ถึงความบริสุทธิ์ ด้วยการเวียนว่าย
เปรียบเหมือนเขาถามถึงมะม่วง ตอบขุ่นนสามะลอ หรือเขาถามถึงขุ่นนสามะลอ ตอบมะม่วง
ฉะนั้น หม่อมฉันมีความดำริว่า ไฉน คนอย่างเรา จะพึงมุงรุกรานสมณะหรือพราหมณ์ผู้อยู่ใน
ราชอาณาจักร ดังนี้ แล้วไม่ยินดี ไม่คัดค้านภษิตของครุ หมักขลิ โคศาล ไม่พอใจ แต่ก็มิได้
เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจ ไม่เชื่อถือ ไม่ใส่ใจถึงวาจา นั้น ลุกจากที่นั่งหลีกไป.

วาทะของศาสดาอชิตะ เกสกัมพล

[๙๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง ณ กรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูชิตะ เกสกัมพล ถึงที่อยู่ ... ได้กล่าวว่า ท่านอชิต ศิลปศาสตร์เป็นอันมากเหล่านี้ คือพลช้าง ... คนเหล่านั้น ย่อมอาศัยผลแห่งศิลปศาสตร์ที่เห็นประจักษ์ เลี้ยงชีพในปัจจุบันด้วยผลแห่งศิลป-
*ศาสตร์นั้น เขาย่อมบำรุงตน มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร อำมาตย์ ให้เป็นสุขอิมหนาสำราญ
@๑. อภิชชาติ คือ กำเนิดทั้งหก ๑. กำเนิดดำ ๒. กำเนิดเขียว ๓. กำเนิดแดง ๔. กำเนิดเหลือง ๕. กำเนิด
@ขาว ๖. กำเนิดขาวจัด. อ.ป ๒๐๒ ๕

บำเพ็ญทักษิณาทานอันมีผลอย่างสูง เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์
ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฉันใด ท่านอาจบัญญัติสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน เหมือนอย่าง
นั้นได้หรือไม่ เมื่อหม่อมฉันกล่าวอย่างนี้ ครูชิตะ เกสกัมพล ได้กล่าวคำนี้กะหม่อมฉันว่า
ดูกรมหาบพิตร ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดี
ทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์ผู้เกิดผุดขึ้นไม่มี สมณพราหมณ์
ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งกระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่น
ให้รู้แจ้ง ไม่มีในโลก คนเรานี้เป็นแต่ประชุมมหาภูตทั้งสิ้น เมื่อทำกาลกิริยา ชาติดินไปตามชาติดิน
ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมเลื่อนลอย
ไปในอากาศ คนทั้งหลายมีเพียงเป็นที่ ๕ จะห้ามเขาไป ร่างกายปรากฏอยู่แค่ป่าช้า กลายเป็น
กระดูกมีสีดุงสีนภพวิราบ การเช่นสรวงมีเถ่าเป็นที่สุด ท่านนี้ คนเขลาบัญญัติไว้ คำของคนบางพวก
พูดว่า มีผลๆ ล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อ เพราะกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิตย่อมขาดสูญ
พินาศสิ้น เบื้องหน้าแต่ตายย่อมไม่เกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามถึงสามัญผล
ที่เห็นประจักษ์ ครูชิตะ เกสกัมพล กลับตอบถึงความขาดสูญ ฉะนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
หม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครูชิตะ เกสกัมพล กลับตอบถึงความขาดสูญ เปรียบ
เหมือนเขาถามถึงมะม่วง ตอบขุ่นส้มมะลอ หรือเขาถามถึงขุ่นส้มมะลอ ตอบมะม่วง ฉะนั้น
หม่อมฉันมีความดำริว่า ไฉน คนอย่างเรา จะพึงมุ่งรุกรานสมณะหรือพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักร
ดังนี้ แล้วไม่ยินดี ไม่คัดค้านภษิตของครูชิตะ เกสกัมพล ไม่พอใจ แต่ก็มิได้เปล่งวาจาแสดง
ความไม่พอใจ ไม่เชื่อถือ ไม่ใส่ใจถึงวาจาฉันนั้น ลุกจากที่นั่งหลีกไป.

วาทะของศาสดาปฤצה กัจจายนะ

[๙๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง ณ กรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูปฤצה
กัจจายนะ ถึงที่อยู่ ... ได้กล่าวว่า ท่านกัจจายนะ ศิลปศาสตร์เป็นอันมากเหล่านั้น คือพลช้าง ... คนเหล่านี้นั้น
ย่อมอาศัยผลแห่งศิลปศาสตร์ที่เห็นประจักษ์เลี้ยงชีพในปัจจุบัน ด้วยผลแห่งศิลปศาสตร์นั้น

เขาย่อมบำรุงตน มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร อำมาตย์ ให้เป็นสุขอิมหน้าสำราญ บำเพ็ญทักษิณาทาน อันมีผลอย่างสูง เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฉันทใด ท่านอาจบัญญัติสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน เหมือนอย่างนั้นได้หรือไม่ เมื่อหม่อมฉันกล่าวอย่างนี้ ครูปุทระ กัจจายนะ ได้กล่าวคำนี้กะหม่อมฉันว่า ดูกรมหาบพิตร สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครนิรมิต ไม่มีใครให้นิรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงยอดภูเขา ตั้งอยู่มั่นคงเสาระเนียด สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุข และทุกข์แก่กันและกัน สภาวะ ๗ กอง เป็นไฉน คือกองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะเป็นที่ ๗ สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครนิรมิต ไม่มีใครให้นิรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงยอดภูเขา ตั้งอยู่มั่นคงเสาระเนียด สภาวะ ๗ กอง เหล่านี้ ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุข ทั้งทุกข์ แก่กันและกัน ผู้ฆ่าเองก็ดี ผู้ใช้ให้ฆ่าก็ดี ผู้ไต่ย็นก็ดี ผู้กล่าวให้ไต่ย็นก็ดี ผู้เข้าใจความ กิติ ผู้ทำให้เข้าใจความกิติ ไม่มีในสภาวะ ๗ กองนั้น เพราะว่าบุคคลจะเอาศาสตราอย่างคมตัด ศีรษะกัน ไม่ชื่อว่าใครๆ ปลงชีวิตใครๆ เป็นแต่ศาสตราสอดไปตามช่องแห่งสภาวะ ๗ กอง เท่านั้น ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครูปุทระ กัจจายนะ กลับเอาเรื่องอื่นมาพยากรณ์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็น ประจักษ์ ครูปุทระ กัจจายนะ กลับเอาเรื่องอื่นมาพยากรณ์ เปรียบเหมือนเขาถามถึงมะม่วง ตอบขหนูนสำมะลอ หรือเขาถามถึงขหนูนสำมะลอ ตอบมะม่วง ฉะนั้น หม่อมฉันมีความดำริว่า ไฉน คนอย่างเรา จะพึงมุ่งรุกรานสมณะหรือพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักร ดังนี้ แล้วไม่ยินดี ไม่คิดค้ำหน้าภิชิตของครูปุทระ กัจจายนะ ไม่พอใจ แต่ก็มิได้เปล่งวาจา แสดงความไม่พอใจ ไม่เชื่อถือ ไม่ใส่ใจถึงวาจาอัน ลุกจากที่หนึ่งหลีกไป.

วาทะของศาสดาโคตรณัฏ นาฏบุตร

[๙๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง ณ กรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูโคตรณัฏ นาฏบุตร ถึงที่อยู่ ... ได้กล่าวว่า ท่านอัคคิเวสณะ ศิลปศาสตร์เป็นอันมากเหล่านี้ คือพลช้าง... คนเหล่านั้น ย่อมอาศัยผลแห่งศิลปศาสตร์ที่เห็นประจักษ์เลี้ยงชีพในปัจจุบัน ด้วยผลแห่งศิลป-
*ศาสตร์นั้น เขาย่อมบำรุงตน มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร อำมาตย์ ให้เป็นสุขอิมหน้าสำราญ บำเพ็ญทักษิณาทานอันมีผลอย่างสูง เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฉันทใด ท่านอาจบัญญัติสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน เหมือน

อย่างนั้นได้หรือไม่ เมื่อหม่อมฉันกล่าวอย่างนี้ ครุฑนิครนถ์ นาฏบุตร ได้กล่าวคำนี้กะหม่อมฉันว่า
ดูกรมหาบพิตร นิครนถ์ในโลกนี้ เป็นผู้สั่งวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ นิครนถ์เป็นผู้สั่งวรแล้ว
ด้วยสังวร ๔ ประการ เป็นไฉน? ดูกรมหาบพิตร นิครนถ์ในโลกนี้เป็นผู้ห้ามหน้าทั้งปวง ๑ เป็น
ผู้ประกอบด้วยน้ำทั้งปวง ๑ เป็นผู้กำจัดด้วยน้ำทั้งปวง ๑ เป็นผู้ประพรมด้วยน้ำทั้งปวง ๑
นิครนถ์เป็นผู้สั่งวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ อย่างนี้แล มหาบพิตร เพราะเหตุที่นิครนถ์เป็นผู้
สั่งวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการอย่างนี้ บัณฑิตจึงเรียกว่า เป็นผู้มิดนถึงที่สุดแล้ว มีदनสำรวมแล้ว
มีदनตั้งมั่นแล้ว ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉัน ถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์
ครุฑนิครนถ์ นาฏบุตร กลับตอบถึงสังวร ๔ ประการ ฉะนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน
ถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครุฑนิครนถ์ นาฏบุตร กลับตอบถึงสังวร ๔ ประการ เปรียบเหมือน
เขาถามถึงมะม่วง ตอบขหนูนสามะลอ หรือเขาถามถึงขหนูนสามะลอ ตอบมะม่วง ฉะนั้น
หม่อมฉันมีความดำริว่า ไฉน คนอย่างเรา จะพึงมุ่งรุกรานสมณะหรือพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักร
ดังนี้ แล้วไม่ยินดี ไม่คัดค้านภษิตของครุฑนิครนถ์ นาฏบุตร ไม่พอใจ แต่ก็มีได้เปล่งวาจา
แสดงความไม่พอใจ ไม่เชื่อถือ ไม่ใส่ใจถึงวาจาฉนั้น ลุกจากที่นั่งหลีกไป.

วาทะของศาสดาสมุชชัย เวลัฏฐบุตร

[๙๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง ณ กรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครุฑสมุชชัย
เวลัฏฐบุตร ถึงที่อยู่ ... ได้กล่าวว่า ท่านสมุชชัย ศิลปศาสตร์เป็นอันมากเหล่านี้ คือ พลช้าง ...
คนเหล่านั้น ย่อมอาศัยผลแห่งศิลปศาสตร์ที่เห็นประจักษ์เลี้ยงชีพในปัจจุบัน ด้วยผลแห่งศิลป-
*ศาสตร์นั้น เขาย่อมบำรุงตน มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร อำมาตย์ ให้เป็นสุขอิมหนาสำราญ
บำเพ็ญทักษิณาทานอันมีผลอย่างสูง เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์
ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฉันทใด ท่านอาจบัญญัติสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันเหมือน
อย่างนั้นได้หรือไม่ เมื่อหม่อมฉันกล่าวอย่างนี้ ครุฑสมุชชัย เวลัฏฐบุตร ได้กล่าวคำนี้กะหม่อมฉัน
ว่า ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้ามีอยู่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามี ก็จะพึง
ทูลตอบว่ามี ความเห็นอาตมภาพว่าอย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มีใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ ไม่ใช่ก็มีใช่
มีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่ ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้าไม่มีหรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็น
ว่าไม่มี ก็จะพึงทูลตอบว่าไม่มี ... ถ้ามหาบพิตรตรัสถามว่า โลกหน้ามีด้วยไม่มีด้วยหรือ ถ้า
อาตมภาพมีความเห็นว่ามีด้วยไม่มีด้วย ก็จะพึงทูลตอบว่ามีด้วยไม่มีด้วย ... ถ้ามหาบพิตรตรัส
ถามว่า โลกหน้ามีก็มิใช่ไม่มีก็มิใช่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีก็มิใช่ไม่มีก็มิใช่ ก็จะพึง
ทูลตอบว่ามีก็มิใช่ไม่มีก็มิใช่ ... ถ้ามหาบพิตรตรัสถามว่า สัตว์ผู้เกิดผุดขึ้นมีหรือ ถ้าอาตมภาพ

มีความเห็นว่ามี ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามี ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่าสัตว์ผู้เกิดผิดขึ้นไม่มีหรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามี ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามี ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า สัตว์ผู้เกิดผิดขึ้นมีด้วยไม่มีด้วยหรือ ... ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีด้วยไม่มีด้วย ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามีด้วยไม่มีด้วย ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า สัตว์ผู้เกิดผิดขึ้นมีก็มีไม่ใช่ไม่มีก็มีไม่ใช่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีก็มีไม่ใช่ไม่มีก็มีไม่ใช่ ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามีก็มีไม่ใช่ไม่มีก็มีไม่ใช่ ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วมีอยู่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามี ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามี... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วไม่มีหรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีไม่มี ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามีไม่มี ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วมีด้วยไม่มีด้วยหรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีด้วยไม่มีด้วย ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามีด้วยไม่มีด้วย ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วก็มีไม่ใช่ไม่มีก็มีไม่ใช่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีก็มีไม่ใช่ไม่มีก็มีไม่ใช่ ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามีก็มีไม่ใช่ไม่มีก็มีไม่ใช่ ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายเกิดอีกหรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีเกิดอีก ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามีเกิดอีก ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไม่เกิดหรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีไม่เกิด ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามีไม่เกิด ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายเกิดด้วยไม่เกิดด้วยหรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีเกิดด้วยไม่เกิดด้วย ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามีเกิดด้วยไม่เกิดด้วย ... ถ้ามาหาพิตรตรัสถามว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายเกิดก็มีไม่ใช่ไม่เกิดก็มีไม่ใช่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีเกิดก็มีไม่ใช่ไม่เกิดก็มีไม่ใช่ ก็จะมีฟังทูลตอบว่ามีเกิดก็มีไม่ใช่ไม่เกิดก็มีไม่ใช่ ... อาตมภาพมีความเห็นว่ามี อยู่นี้ก็มีใช่ อยู่นั้นก็มีใช่ อยู่นั้นก็มีใช่ อยู่นั้นก็มีใช่ มิใช่ก็มีใช่ มิใช่ก็มีใช่ มิใช่ก็มีใช่ มิใช่ก็มีใช่ ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครุสญชัย เวลัฏฐบุตร กลับตอบหายไป ฉะนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครุสญชัย เวลัฏฐบุตร กลับตอบหายไป เปรียบเหมือนเขาถามถึงมะม่วง ตอบขุ่นส้มมะลอบ หรือเขาถามถึงขุ่นส้มมะลอบ ตอบมะม่วง ฉะนั้น หม่อมฉันมีความดำริว่า บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านี้ ครุสญชัย เวลัฏฐบุตร นี้ไฉนกว่า เขาทั้งหมด งามกว่าเขาทั้งหมด เพราะเมื่อหม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ใดๆ จึงกลับตอบหายไป หม่อมฉันมีความดำริว่า ไฉน คนอย่างเรา จะฟังมุ่งรุกรานสมณะหรือพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักร ฉะนี้ แล้วไม่ยินดี ไม่คัดค้านภาษิตของครุสญชัย เวลัฏฐบุตร ไม่พอใจ แต่ก็มิได้เปล่งวาจา แสดงความไม่พอใจ ไม่เชื่อถือ ไม่ใส่ใจถึงวาจาอัน ลุกจากที่นั่นหลีกไป.

สันทิฏฐิกลุสสามัญญผลปุจฉา

[๑๐๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอทูลถามพระผู้มีพระภาคบางว่า ศิลปศาสตร์

เป็นอันมากเหล่านี้ คือพลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู พนักงานเชิฐรง พนักงานจัดขบวนทัพ
พนักงานจัดสงเสเปียง พวกอุคคราชบุตร พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะหนัง
พวกบุตรทาส ช่างทำขนม ช่างกลบก พนักงานเครื่องสร้ง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม
ช่างหูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นักคำนวณ นักนับคะแนน หรือศิลปศาสตร์เป็นอันมาก
แม้ย่่างอื่นใดที่มีคติเหมือนอย่างนี้ คนเหล่านั้น ย่อมอาศัยผลแห่งศิลปศาสตร์ที่เห็นประจักษ์
เลี้ยงชีพในปัจจุบัน ด้วยผลแห่งศิลปศาสตร์นั้น เขาย่อมบำรุงตน มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร
อำมาตย์ ให้เป็นสุขอื่มนำสำราญ บำเพ็ญทักษิณาทานอันมีผลอย่างสูง เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี
มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฉันทใจ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์
อาจบัญญัติสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน เหมือนอย่างนั้นได้หรือไม่ พระเจ้าข้า.
พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อาจอยู่ มหาบพิตร แต่ในข้อนี้ อาตมภาพจะขอย้อนถาม
มหาบพิตรก่อน โปรดตรัสตอบตามที่พอพระทัย มหาบพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน
สมมติว่า มหาบพิตรพึงมีบุรุษผู้เป็นทาสกรรมกรมีปกติตื่นก่อน นอนทีหลังคอยฟังพระบัญชาว่า
จะโปรดให้ทำอะไร ประพฤติถูกพระทัย กราบทูลไพละ คอยเฝ้าสังเกตพระพักตร์ เขาจะมี
ความคิดเห็นอย่างนี้ว่า คติของบุญ วิบากของบุญ นำอัครรรยนัก ไม่เคยมีมา ความจริง
พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าชาตศัตถุ เวเทหิบุตรพระองค์นี้เป็นมนุษย์ แม้เราก็เป็นมนุษย์
แต่พระองค์ท่านทรงเอบอื่มพร้อมบำเรออยู่ด้วยเบญจกามคุณดุจเทพเจ้า ส่วนเราสิเป็นทาส
รับใช้ของพระองค์ท่าน ต้องตื่นก่อนนอนทีหลัง ต้องคอยฟังพระบัญชาว่าโปรดให้ทำอะไร
ต้องประพฤดิให้ถูกพระทัย ต้องกราบทูลไพละ ต้องคอยเฝ้าสังเกตพระพักตร์ เราพึงทำบุญ
จะได้เป็นเหมือนพระองค์ท่าน ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวช
เป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต
เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจอยู่ สันโดษด้วยความมีเพียงอาหารและ
ผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความส้งัด ถ้าพวกราชบุรุษพึงกราบทูลถึงพฤติการณ์ของเขา
อย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์พึงทรงทราบเถิด บุรุษผู้เป็นทาสกรรมกรของพระองค์ผู้ตื่นก่อน
นอนทีหลัง คอยฟังพระบัญชาว่าจะโปรดให้ทำอะไร ประพฤติถูกพระทัย กราบทูลไพละ
คอยเฝ้าสังเกตพระพักตร์อยู่นั้น เขาปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต
เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจอยู่ สันโดษด้วยความมีเพียงอาหาร
และผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความส้งัด มหาบพิตรจะพึงตรัสอย่างนี้เทียวหรือว่า เฮ้ย
คนนั้น จงมาสำหรับข้า จงมาเป็นทาสและกรรมกรของข้า จงตื่นก่อนนอนทีหลัง จงคอยฟังบัญชา

ว่าจะให้ทำอะไร ประพฤติให้ถูกใจ พุดไฟเราะ คอยเฝ้าสังเกตดูหน้าอีกตามเดิม.

พระเจ้าอชาตศัตรูทูลว่า จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย พระเจ้าข้า อันที่จริงหม่อมฉันเสียอีก
ควรจะให้เขา ควรจะลูกรับเขา ควรจะเชื่อเชิญเขาให้หนึ่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจีวร ภัณฑบาต
เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ควรจะจัดการรักษาป้องกันคุ้มครองเขาอย่างเป็นธรรม.
มหาบพิตร จะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น สามัญผลที่เห็น
ประจักษ์จะมีหรือไม่?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น สามัญผลที่เห็นประจักษ์มีอยู่อย่างแน่แท้.

คุณมहाบพิตร นี้แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน ซึ่งอาตมภาพบัญญัติถวาย
มหาบพิตรเป็นข้อแรก.

สันติภูฏิกสามัญญผลเทศนา

[๑๐๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์อาจบัญญัติสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน
แม้ข้ออื่น ให้เหมือนอย่างนั้นได้หรือไม่?

อาจอยู่ มหาบพิตร แต่ในข้อนี้ อาตมภาพจะขอย้อนถามมหาบพิตรก่อน โปรดตรัส

ตอบตามที่พอพระทัย มหาบพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน สมมติว่า มหาบพิตรพึงมี
บุรุษเป็นชวานา เป็นคหบดี ซึ่งเสียค่าอากรเพิ่มพูนพระราชทรัพย์อยู่คนหนึ่ง เขาจะมีความคิด
เห็นอย่างนี้ว่า คติของบุญ วิบากของบุญ นำอัครจรรยักรัก ไม่เคยมีมา ความจริง พระเจ้าแผ่นดิน
มคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตรพระองค์นี้ เป็นมมนุษย์ แม้เราก็เป็นมมนุษย์ แต่พระองค์
ท่านทรงเอิบอิ่มพร้อมบำเรออยู่ด้วยเบญจกามคุณดุจเทพเจ้า ส่วนเราสิเป็นชวานา เป็นคหบดี
ต้องเสียค่าอากรเพิ่มพูนพระราชทรัพย์ เราพึงทำบุญ จะได้เป็นเหมือนพระองค์ท่าน ถ้ากระไร
เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาจะ
กองโภคสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์
ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อยู่สันโดษ
ด้วยความมีเพียงอาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงบ ถ้าพวกราชบุรุษพึงกราบทูล
พฤติการณ์ของเขาอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์พึงทรงทราบเถิด บุรุษผู้เป็นชวานา เป็นคหบดี
ซึ่งเสียค่าอากรเพิ่มพูนพระราชทรัพย์ของพระองค์อยู่นั้น เขาปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้า
กาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว เขาเป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวม
ใจอยู่ สันโดษด้วยความมีเพียงอาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงบ มหาบพิตร
จะพึงตรัสอย่างนี้เทียว หรือว่า เฮ้ย เจ้าคนนั้น เจ้าจงมา จงเป็นชวานา เป็นคหบดีเสียค่าอากร

เพิ่มพูนทรัพย์ตามเดิม.

จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย พระเจ้าข้า อันที่จริงหม่อมฉันเสียอีกควรจะให้เขา ควรวจะลูก
รับเขา ควรวจะเชื่อเชิญเขาให้นั่ง ควรวจะบำรุงเขาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนานะ และศิลา-
*ปัจจัยเภสัชบริวาร ควรวจะจัดการรักษาป้องกันคุ้มครองเขาอย่างเป็นธรรม.

มหาบพิตร จะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น สามัญผลที่เห็น
ประจักษ์ จะมีหรือไม่?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น สามัญผลที่เห็นประจักษ์มีอยู่อย่างแน่แท้.

ดูกรมหาบพิตร นี้แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน ซึ่งอาตมภาพบัญญัติถวาย
มหาบพิตรเป็นข้อที่สอง.

[๑๐๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์อาจบัญญัติสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน
แม้ข้ออื่น ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์เหล่านั้นได้หรือไม่?

อาจอยู่ มหาบพิตร ถ้าอย่างนั้น มหาบพิตรจงคอยสดับ จงตั้งพระทัยให้ดี อาตมภาพ
จักแสดง.

ครั้งพระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าชาตศัตถุ เวเทหิบุตร ทูลสนองพระพุทธพจน์แล้ว
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า ดูกรมหาบพิตร พระตถาคตเสด็จอุบัติในโลกนี้
เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก
เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้
เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระตถาคตพระองค์นั้น ทรงทำโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก
มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์
พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่าม
กลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง
คฤหบดี บุตรคฤหบดี หรือผู้เกิดเฉพาะในตระกูลใดตระกูลหนึ่งย่อมฟังธรรมนั้น ครั้นฟังแล้ว ได้
ศรัทธาในพระตถาคต เมื่อได้ศรัทธาแล้ว ย่อมเห็นตระหนักรู้ว่า สมรวาสคับแคบเป็นทางมาแห่งธุลี
บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ให้บริสุทธิ์
โดยส่วนเดียวดูจจะสังขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์
ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาจะกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องญาติน้อยใหญ่ ปลงผม
และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว สำรวมระวังในพระปาติ-
*โมกข์อยู่ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษา

อยู่ในลักษณะทั้งหลาย ประกอบด้วยกายกรรม วชิกรรมที่เป็นกุศล มีอาชีพวิสุทธิ ถึงพร้อมด้วยศีล คัมภีร์ทวารในอินทรีทั้งหลาย ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นผู้สันโดษ.

จุลศีล

[๑๐๓] ดูกรมหาบพิตร อย่างไร ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล.

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศาสตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ข้อนี้เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๒. เธอละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติตนเป็นขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่ แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๓. เธอละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล เว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๔. เธอละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๕. เธอละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน สมานคนที่แตกร้างกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๖. เธอละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะหุ ชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๗. เธอละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรด พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร แม้ข้อนี้เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๘. เธอเว้นจากการพรากพิชคามและภุตคาม.

๙. เธอฉันหนเดียว เว้นการฉันในราตรี งดจากการฉันในเวลาวิกาล.

๑๐. เธอเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรีและดูการเล่น อันเป็นข้าศึกแก่กุศล

๑๑. เธอเว้นขาดจากการตัดทรงประดับ และตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอมและเครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว.

๑๒. เธอเว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่.
๑๓. เธอเว้นขาดจากการรับทองและเงิน.
๑๔. เธอเว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ.
๑๕. เธอเว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ.
๑๖. เธอเว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี.
๑๗. เธอเว้นขาดจากการรับทาสีและทาส.
๑๘. เธอเว้นขาดจากการรับแพะและแกะ.
๑๙. เธอเว้นขาดจากการรับไก่และสุกร.
๒๐. เธอเว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา.
๒๑. เธอเว้นขาดจากการรับไรรักษาและที่ดิน.
๒๒. เธอเว้นขาดจากการประกอบทูตกรรมและการรับใช้.
๒๓. เธอเว้นขาดจากการซื้อการขาย.
๒๔. เธอเว้นขาดจากการโกงด้วยตราซึ่ง การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วยเครื่อง
ดวงวิัด.
๒๕. เธอเว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง.
๒๖. เธอเว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และกรรโชก
แม้ข้อนี้ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

จบจุลศีล.

มัชฌิมศีล

[๑๐๔] ๑. ภิกษุเว้นขาดจากการพรากพืชคามและภุตคาม เช่นอย่างทีสมณพราหมณ์
ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะทีเขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบการพรากพืชคามและภุตคาม
เห็นปานนี้ คือ พืชเกิดแต่เง่า พืชเกิดแต่ลำต้น พืชเกิดแต่ผล พืชเกิดแต่ยอด พืชเกิดแต่เมล็ด
เป็นที่ครบห้า แม้ข้อนี้ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

[๑๐๕] ๒. ภิกษุเว้นขาดจากการบริโภคของทีทำการสะสมไว้ เช่นอย่างทีสมณพราหมณ์
ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะทีเขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบการบริโภคของทีทำการสะสมไว้
เห็นปานนี้ คือ สะสมข้าว สะสมน้ำ สะสมผ้า สะสมยาน สะสมที่นอน สะสมเครื่อง
ประเทืองผิว สะสมของหอม สะสมอำมิส แม้ข้อนี้ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

[๑๐๖] ๓. ภิกษุเว้นขาดจากการดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เช่น อย่างทีสมณ-

*พราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนชวายนการเล่นอันเป็น
ข้าศึกแก่กุศล เห็นปานนี้คือ การพ้อน การขับร้อง การประโคมมหรสพ มีการรำเป็นต้น การเล่า
นิยาย การเล่นปรบมือ การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง ฉากภาพบ้านเมืองที่สวยงาม การเล่น
ของคนจินตนาการ การเล่นไม้สูง การเล่นหน้าศพ ชนช้าง ชนม้า ชนกระบือ ชนโค ชนแพะ
ชนแกะ ชนไก่ รบนกกระทา รำกระบี่กระบอง มวยชก มวยปล้ำ การรบ การตรวจพล
การจัดกระบวนทัพ กองทัพ แม้ข้อนี้ก็เป็ศิลปะของเธอประการหนึ่ง.

[๑๐๗] ๔. ภิกษุเว้นขาดจากการชวนชวายนการเล่นการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนชวายน
เล่นการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเห็นปานนี้ คือ เล่นหมากรุกแถวละแปดตา แถวละ
สิบตา เล่นหมากเก็บ เล่นดวด เล่นหมากไหว เล่นโยนบ่วง เล่นไม้ทิ้ง เล่นกำท่าย เล่นสะกา
เล่นเป่าใบไม้ เล่นไถน้อยๆ เล่นหกคะเมน เล่นกั้งหัน เล่นดวงทราย เล่นรถน้อยๆ เล่น
ธนูน้อยๆ เล่นเขียนทายกัน เล่นทายใจ เล่นเลียนคนพิการ แม้ข้อนี้ก็เป็ศิลปะของเธอ
ประการหนึ่ง.

[๑๐๘] ๕. ภิกษุเว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ เช่น อย่างที่
สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังนั่งนอนบนที่นั่งที่นอน
อันสูงใหญ่เห็นปานนี้ คือ เตียงมีเท้าเกินประมาณ เตียงมีเท้าทำเป็นรูปสัตว์ร้าย ผ้าโกเชาว์ขนยาว
เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะวิจิตรด้วยลวดลาย เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะสีขาว เครื่องลาดที่มี
สีฐานเป็นช่อดอกไม้ เครื่องลาดที่ยัดนุ่น เครื่องลาดขนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้ายมีสีหะและ
เสื่อเป็นต้น เครื่องลาดขนแกะมีขนตั้ง เครื่องลาดขนแกะมีขนข้างเดียว เครื่องลาดทองและ
เงินแกมใหม่ เครื่องลาดใหม่ขลิบทองและเงิน เครื่องลาดขนแกะจุนางพ้อน ๑๖ คน เครื่องลาด
หลังช้าง เครื่องลาดหลังม้า เครื่องลาดในรถ เครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ชื่ออชินะอันมีขน
อ่อนนุ่ม เครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด เครื่องลาดมีเพดาน เครื่องลาดมีหมอนข้าง
แม้ข้อนี้ก็เป็ศิลปะของเธอประการหนึ่ง.

[๑๐๙] ๖. ภิกษุเว้นขาดจากการประกอบการประดับตกแต่งร่างกายอันเป็นฐานแห่งการ
แต่งตัว เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยัง
ชวนชวายนประกอบการประดับตกแต่งร่างกายอันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว เห็นปานนี้ คือ อบตัว
ไคลอวัยวะ อาบน้ำหอม นวด ส่องกระจก แด้มตา ทัดดอกไม้ ประเทืองผิว ผัดหน้า
ทาปาก ประดับข้อมือ สวมเกี้ยว ไซ้ไม้เท้า ไซ้กล้วย ไซ้ดาบ ไซ้ขรรค์ ไซ้ร่ม สวมรองเท้า

ประดับวิจิตร ติดกรอบหน้า ปักปิ่น ใช้พัทวาลวิชนี นุ่งห่มผ้าขาว นุ่งห่มผ้ามีชาย แม้อันนี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

[๑๑๐] ๗. ภิกษุเว้นขาดจากติรัจฉานกถา เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบติรัจฉานกถา เห็นปานนี้ คือ พุดเรื่องพระราชารื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตลก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ล่องลပ်ไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อมด้วยประการนั้นๆ แม้อันนี้ก็เป็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

[๑๑๑] ๘. ภิกษุเว้นขาดจากการกล่าวถ้อยคำแก่งแย่งกัน เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนชวายเป็นถ้อยคำแก่งแย่งกันเห็นปานนี้ เช่น ว่าท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึง ท่านรู้จักทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด ข้าพเจ้าปฏิบัติถูกถ้อยคำของข้าพเจ้าเป็นประโยชน์ ของท่านไม่เป็นประโยชน์ คำที่ควรจะกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวภายหลัง คำที่ควรจะกล่าวภายหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน ข้อที่ท่านเคยช้ำชองมาผ่นแปรไปแล้ว ข้าพเจ้าจับผิดวาตะของท่านได้แล้ว ข้าพเจ้าชมท่านได้แล้ว ท่านจงถอนวาตะเสีย มิฉะนั้นจงแก้ไขเสีย ถ้าสามารถ แม้อันนี้ก็เป็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

[๑๑๒] ๙. ภิกษุเว้นขาดจากการประกอบพฤติกรรมและการรับใช้ เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนชวายเป็นประกอบพฤติกรรมและการรับใช้เห็นปานนี้ คือ รับเป็นหูของพระราชาราชมหาอำมาตย์ กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี และกุมารว่า ท่านจงไปในที่นี้ ท่านจงไปในที่โน้น ท่านจงนำเอาสิ่งนี้ไป ท่านจงนำเอาสิ่งนี้ในที่โน้นมา ดังนี้ แม้อันนี้ก็เป็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

[๑๑๓] ๑๐. ภิกษุเว้นขาดจากการพูดหลอกลวง และการพูดเลียบเคียง เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังพูดหลอกลวง พูดเลียบเคียง พูดหวานล่อม พูดและเล็ม แสวงหาลาภด้วยลาภ แม้อันนี้ก็เป็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

จบมัชฌิมศีล.

มหาศีล

[๑๑๔] ๑. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพ โดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่าง

สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วย
ดิรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ทายอวัยวะ ทายนิมิต ทายอุปบาท ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ
ทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ ทำพิธีเบิกแว่นเวียนเทียน ทำพิธีชั้ดเกลบบูชาไฟ ทำพิธีชั้ด
รำบูชาไฟ ทำพิธีชั้ดข้าวสารบูชาไฟ ทำพิธีเติมเนยบูชาไฟ ทำพิธีเติมน้ำมันบูชาไฟ ทำพิธีเสกเป่า
บูชาไฟ ทำพิธีกรรมด้วยโลหิต เป็นหมอดูอวัยวะ ดูลักษณะที่บ้าน ดูลักษณะที่นา เป็นหมอ
ปลุกเสก เป็นหมอผี เป็นหมอลงเลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน เป็นหมองู เป็นหมอยาพิษ
เป็นหมอแมลงป่อง เป็นหมอรักษาแผลหนูกัด เป็นหมอทายเสียงนก เป็นหมอทายเสียงกา
เป็นหมอทายอายุ เป็นหมอเสกกันลูกศร เป็นหมอทายเสียงสัตว์ แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ลของเธ
ประการหนึ่ง.

[๑๑๕] ๒. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพ โดยทางผิดด้วยดิรัจฉานวิชา เช่นอย่าง
ที่
สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว เลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วย
ดิรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ทายลักษณะแก้วมณี ทายลักษณะผ้า ทายลักษณะไม้พลอง
ทายลักษณะศาสตรา ทายลักษณะดาบ ทายลักษณะศร ทายลักษณะธนู ทายลักษณะอาวุธ
ทายลักษณะสตรี ทายลักษณะบุรุษ ทายลักษณะกุมาร ทายลักษณะกุมารี ทายลักษณะทาส
ทายลักษณะทาสี ทายลักษณะช้าง ทายลักษณะม้า ทายลักษณะกระบือ ทายลักษณะโคอุสภะ
ทายลักษณะโค ทายลักษณะแพะ ทายลักษณะแกะ ทายลักษณะไก่ ทายลักษณะนกกระทา
ทายลักษณะหมี ทายลักษณะตุ่น ทายลักษณะเต่า ทายลักษณะมฤค แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ลของเธ
ประการหนึ่ง.

[๑๑๖] ๓. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพ โดยทางผิดด้วยดิรัจฉานวิชา เช่นอย่าง
ที่
สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วย
ดิรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจักยกออก พระราชาจักไม่ยกออก
พระราชาภายในจักยกเข้าประชิด พระราชาภายนอกจักถอย พระราชาภายนอกจักยกเข้าประชิด
พระราชาภายในจักถอย พระราชาภายในจักมีชัย พระราชาภายนอกจักปราชัย พระราชาภายนอก
จักมีชัย พระราชาภายในจักปราชัย พระราชาองค์นี้จักมีชัย พระราชาองค์นี้จักปราชัย เพราะเหตุ
นี้ๆ แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ลของเธประการหนึ่ง.

[๑๑๗] ๔. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพ โดยทางผิดด้วยดิรัจฉานวิชา เช่นอย่าง
ที่
สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันทโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วย
ดิรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ พยากรณ์ว่า จักมีจันทรคราส จักมีสุริยคราส จักมีนักษัตรคราส

ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์จกเดินถูกทาง ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์จกเดินผิดทาง ดาวนักษัตรจกเดินถูกทาง ดาวนักษัตรจกเดินผิดทาง จกมีอุกกาบาต จกมีดาวหาง จกมีแผ่นดินไหว จกมีฟ้าร้อง ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรจกขึ้น ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรจกตก ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจกมัวหมอง ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจกกระจ่าง จันทรคราสจกมีผลเป็นอย่างไร สุริยคราสจกมีผลเป็นอย่างไร นักษัตรคราสจกมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เดินถูกทางจกมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เดินผิดทางจกมีผลเป็น อย่างไร ดาวนักษัตรเดินถูกทางจกมีผลเป็นอย่างไร ดาวนักษัตรเดินผิดทางจกมีผลเป็นอย่างไร มีอุกกาบาตจกมีผลเป็นอย่างไร มีดาวหางจกมีผลเป็นอย่างไร แผ่นดินไหวจกมีผลเป็นอย่างไร ฟ้าร้องจกมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรขึ้นจกมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรตกจกมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรมัวหมอง จกมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรกระจ่างจกมีผลเป็นอย่างไร แม้ข้อนี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

[๑๑๘] ๕. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพ โดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่างที สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วย ติรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ พยากรณ์ว่า จกมีฝนดี จกมีฝนแล้ง จกมีภิกษาหาได้ง่าย จกมีภิกษา หาได้ยาก จกมีความเกษม จกมีภัย จกเกิดโรค จกมีความสำราญหาโรคมิได้ หรือนับคะแนน คำนวณ นับประมวลแต่งกายย์ โลกาศาสตร์ แม้ข้อนี้ก็เป็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

[๑๑๙] ๖. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพ โดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่างที สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วย ติรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ให้ฤกษ์อ่าวาหมงคล ให้ฤกษ์วิวาหมงคล ดูฤกษ์เรียงหมอน ดูฤกษ์ หย่าร้าง ดูฤกษ์เก็บทรัพย์ ดูฤกษ์จ่ายทรัพย์ ดูโชคดี ดูเคราะห์ร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนต์ ให้ลินกระด้าง ร่ายมนต์ให้ค้างแข็ง ร่ายมนต์ให้มือสั้น ร่ายมนต์ไม่ให้หูได้ยินเสียง เป็นหมอ ทรงกระจก เป็นหมอทรงหญิงสาว เป็นหมอทรงเจ้า บวงสรวงพระอาทิตย์ บวงสรวงท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พันไฟ ทำพิธีเชิญขวัญ แม้ข้อนี้ก็เป็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

[๑๒๐] ๗. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพ โดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่างที สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วย ติรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ทำพิธีบนบาน ทำพิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี สอนมนต์ป้องกัน บ้านเรือน ทำกะเทยให้กลับเป็นชาย ทำชายให้กลายเป็นกะเทย ทำพิธีปลุกเรื้อน ทำพิธี

บวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมนต์ รดน้ำมนต์ ทำพิธีบูชาไฟ ประยูรสารอก ประยูรถาย ประยูร
ถายโทษเบื้องบน ประยูรถายโทษเบื้องล่าง ประยูรยาแก้ปวดศีรษะ หุงน้ำมันหยอดหู ประยูรยาตา
ประยูรยันทัด ประยูรยาทาแก้ปวด ประยูรยาทาสมาน ป้ายยาตา ทำการผ่าตัด รักษาเด็ก ใส่ยา ชะแผล
แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ลึกลับของเธอประการหนึ่ง.

[๑๒๑] คุณกรมทาบพิตร ภิกษุสมณูรณด้วยศีลอย่างนี้ ย่อมไม่ประสพภัยแต่ไหนๆ เลย
เพราะศีลสังวรนั้นเปรียบเหมือนกษัตริย์ผู้ได้มูรธาภิเศก กำจัดราชศัตรูได้แล้ว ย่อมไม่ประสพภัย
แต่ไหนๆ เพราะราชศัตรูนั้น คุณกรมทาบพิตร ภิกษุก็ฉนั้นนั้น สมณูรณด้วยศีลอย่างนี้แล้ว
ย่อมไม่ประสพภัยแต่ไหนๆ เพราะศีลสังวรนั้น ภิกษุสมณูรณด้วยอริยศีลชั้นนี้ ย่อมได้เสวยสุข
อันปราศจากโทษในภายใน คุณกรมทาบพิตร ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ถึง
พร้อมด้วยศีล.

จบมหาศีล.

อินทริยสังวร

[๑๒๒] คุณกรมทาบพิตร อย่างไร ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทริยทั้งหลาย?
คุณกรมทาบพิตร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถือออนุพยัญชนะ
เธอยอมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุอินทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก
คืออกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษาจักขุอินทริย ชื่อว่าถึงความสำรวมในจักขุอินทริย
ภิกษุฟังเสียงด้วยโสต ... ดมกลิ่นด้วยฆานะ ... ลิ้มรสด้วยชีวหา ... ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย...
รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถือออนุพยัญชนะ เธอยอมปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนอินทริย
ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามกคืออกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่า
รักษามโนอินทริย ชื่อว่าถึงความสำรวมในมโนอินทริย ภิกษุประกอบด้วยอินทริยสังวรอันเป็นอริยะ
เช่นนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสในภายใน คุณกรมทาบพิตร ด้วยประการดังกล่าวมานี้
แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทริยทั้งหลาย.

สติสัมปชัญญะ

[๑๒๓] คุณกรมทาบพิตร อย่างไร ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ? คุณ
กรมทาบพิตร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย ในการแล
ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงสังขมาภิ ภาตฺรและจิวร ในการฉน
การตี้ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน
การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง คุณกรมทาบพิตร ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล

ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ.

สันโดษ

[๑๒๔] ดูกรมหาบพิตร อย่างไร ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ? ดูกรมหาบพิตร ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง
เธอจะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง ดูกรมหาบพิตร นกมีปีกจะบินไปทางทิศภาคใดๆ
ก็มีแต่ปีกของตัวเองเป็นภาระบินไปฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่อง
บริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง
ดูกรมหาบพิตร ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ.

[๑๒๕] ภิกษุนั้นประกอบด้วยศีลขันธ์ อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะและสันโดษอัน
เป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะ อันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ
ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง ลอมฟาง ในกาลภายหลังภัต เธอกลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งอุบัลลังก์
ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า เธอละความเพ่งเล็งในโลก มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่
ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้ ละความประทุษร้ายคือพยาบาท ไม่คิดพยาบาท
มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือ
พยาบาทได้ ละถิ่นมיתהแล้ว เป็นผู้ปราศจากถิ่นมיתה มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง
มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถิ่นมיתהได้ละอุทัจจะกุกกจะแล้ว เป็นผู้ไม่
ฟุ้งข่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทัจจะกุกกจะได้ ละวิจิกิจฉาแล้ว
เป็นผู้ข้ามวิจิกิจฉา ไม่มีความคลางแคลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก
วิจิกิจฉาได้.

อุปมานิเวรณ

[๑๒๖] ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงกู่หนีไปประกอบกิจการงาน การงาน
ของเขาจะพึงสำเร็จผล เขาจะพึงใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้น และทรัพย์ที่เป็นกำไรของเขา
จะพึงมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภริยา เขาพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรากู่หนีไปประกอบ
กิจการงาน บัดนี้ การงานของเราสำเร็จผลแล้ว เราได้ใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้นแล้ว และ
ทรัพย์ที่เป็นกำไรของเรายังมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภริยา ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความ
โสมนัส มีความไม่มีหนี้เป็นเหตุ ฉันใด.

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นผู้มีอาพาธถึงความลำบาก เจ็บหนัก
บริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย สมัยต่อมา เขาพึงหายจากอาพาธนั้น บริโภคอาหารได้

และมีกำลังกาย เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นผู้มีอาพาธถึงความลำบาก เจ็บหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย บัดนี้ เราหายจากอาพาธนั้นแล้ว บริโภคอาหารได้ และมีกำลังกายเป็นปกติ ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความไม่มีโรคนั้น เป็นเหตุ ฉันทิ.

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงถูกจำอยู่ในเรือนจำ สมัยต่อมา เขาพึงพ้นจาก เรือนจำนั้นโดยสวัสดิ์ไม่มีภัย ไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน เราถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ บัดนี้ เราพ้นจากเรือนจำนั้นโดยสวัสดิ์ไม่มีภัยแล้ว และเราไม่ต้อง เสียทรัพย์อะไรๆ เลย ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีการพ้นจากเรือนจำ นั้นเป็นเหตุ ฉันทิ.

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นทาส ไม่ได้พึงตัวเอง พึ่งผู้อื่น ไปไหน ตามความพอใจไม่ได้ สมัยต่อมา เขาพึงพ้นจากความเป็นทาสนั้น พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจ เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ บัดนี้ เราพ้นจากความเป็นทาสนั้น แล้ว พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจ ดังนี้ เขาจะพึงได้ ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความเป็นไทยแก่ตัวนั้นเป็นเหตุ ฉันทิ.

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษ มีทรัพย์ มีโภคสมบัติ พึ่งเดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า สมัยต่อมา เขาพึงข้ามพ้นทางกันดารนั้นได้ บรรลุถึงหมู่บ้าน อันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดิ์ เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรามีทรัพย์ มีโภคสมบัติ เดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า บัดนี้ เราข้ามพ้นทางกันดารนั้น บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษม ปลอดภัยโดยสวัสดิ์แล้ว ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความ โสมนัส มีภูมิสถานอันเกษมนั้นเป็นเหตุ ฉันทิ.

ดูกรมหาบพิตร ภิกษุพิจารณาเห็นนิรวณ ๕ ประการเหล่านี้ที่ยังละไม่ได้ในตนเหมือนหนี เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร และเธอพิจารณา เห็นนิรวณ ๕ ประการที่ละได้แล้วในตน เหมือนความไม่มีหนี เหมือนความไม่มีโรค เหมือน การพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทยแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษม ฉันทิแล.

รูปฌาน ๔

[๑๒๗] เมื่อเธอพิจารณาเห็นนิรวณ ๕ เหล่านี้ ที่ละได้แล้วในตน ย่อมเกิดปราโมทย์

เมื่อปราโมทย์แล้วย่อมเกิดปีติ เมื่อมีปีติในใจ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบแล้วย่อมได้เสวยสุข

เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น. เธอสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื้นเอิบอímซาบซ่านด้วยปีติและสุขเกิดแต่วิเวก ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและสุขเกิดแต่วิเวกจะไม่ถูกต้อง

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนพนักงานทรงสนาน หรือลูกมือพนักงานทรงสนานผู้ฉลาด จะพึงใส่จรรณีสีตัวลงในภาชนะสำริด แล้วพรมด้วยน้ำ หมักไว้ ตกเวลาเย็นก่อนจรรณีสีตัวซึ่งยางซึมไปจับติดกันทั่วทั้งหมด ย่อมไม่กระจ่ายออก ฉนั้นใด ภิกษุก็ฉนั้นนั้นแล ทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื้นเอิบอímซาบซ่านด้วยปีติและสุขเกิดแต่วิเวก ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและสุขเกิดแต่วิเวกจะไม่ถูกต้อง

ดูกรมหาบพิตร นี้แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์ช้อก่อนๆ.

[๑๒๘] ดูกรมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตุนิยมมิตีความม่งใสแห่งจิต ในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตก วิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอทำกายนี้แหละ ให้ชุ่มชื้นเอิบอímซาบซ่าน ด้วยปีติและสุขเกิดแต่สมาธิ ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและสุขเกิดแต่สมาธิจะไม่ถูกต้อง.

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนห้วงน้ำลึกมีน้ำปั่นป่วน ไม่มีทางที่น้ำจะไหลมาได้ ทั้งในด้านตะวันออก ด้านใต้ ด้านตะวันตก ด้านเหนือ ทั้งฝนก็ไม่ตกเพิ่มตามฤดูกาล แต่สายน้ำเย็นพุขึ้นจากห้วงน้ำนั้นแล้ว จะพึงทำห้วงน้ำนั้นแหละให้ชุ่มชื้นเอิบอímซาบซ่านด้วยน้ำเย็น ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งห้วงน้ำนั้นทั้งหมด ที่น้ำเย็นจะไม่พึงถูกต้องฉนั้นใด ภิกษุก็ฉนั้นนั้นแล ย่อมทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื้นเอิบอímซาบซ่านด้วยปีติและสุขเกิดแต่สมาธิ ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและสุขเกิดแต่สมาธิจะไม่ถูกต้อง

ดูกรมหาบพิตร นี้แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์ช้อก่อนๆ.

[๑๒๙] ดูกรมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตุนิยมมิตีที่พระอรหิยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้ได้ฉนั้นนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอิบอímซาบซ่านด้วยสุขอันปราศจากปีติ ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัวที่สุขปราศจากปีติจะไม่ถูกต้อง

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนในกอบัวซาบ ในกอบัวหลวง หรือในกอบัวขาว ดอกบัวซาบ ดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาว บางเหล่าซึ่งเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ น้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกบัวเหล่านั้น ชุ่มชื้นเอิบอímซาบซ่านด้วยน้ำเย็นตลอดยอด ตลอดเง้า ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งดอกบัวซาบ ดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาว ทั่วทุกส่วน ที่น้ำเย็นจะไม่พึงถูกต้อง ฉนั้นใด

ภิกษุก็ฉันทันแล ย่อมทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื้นเอิบอิมซาบซ่านด้วยสุขปราศจากปีติ ไม่มีเอกเทศ
ไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่สุขปราศจากปีติจะไม่ถูกต้อง ดูกรมหาบพิตร นี่แหละ
สามัญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์ชั่ก่อนๆ.

[๑๓๐] ดูกรมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุดุตตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข
เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่
เธอนั่งแผ่ไปทั่วกายนี้แหละ ด้วยใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอ
ทั่วทั้งตัว ที่ใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้วจะไม่ถูกต้อง ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนนุรุจะพึงนั่ง
คลุมตัวตลอดศีรษะด้วยผ้าขาว ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายทุกๆ ส่วนของเขาที่ผ้าขาวจะไม่
ถูกต้อง ฉันทันใด ภิกษุก็ฉันทันแล เธอนั่งแผ่ไปทั่วกายนี้แหละด้วยใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว
ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้วจะไม่ถูกต้อง ดูกรมหาบพิตร
นี่แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์ชั่ก่อนๆ.

วิชา ๘

วิปัสสนาญาณ

[๑๓๑] ภิกษุฉันทันเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มมน้อมจิตไปเพื่อญาณทัสนะ ๑- เธอ
ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า กายของเราฉันทันแล มีรูปประกอบด้วยมหาภูต ๒- ๔ เกิดแต่มารดาบิดา เติบโต
ขึ้นด้วยข้าวสุกและขนมสดไม่เที่ยง ต้องอบ ต้องนวดพั้น มีอันทำลายและกระจัดกระจายเป็น
ธรรมดาและวิญญานของเรา ก็อาศัยอยู่ในกายนี้ เนื่องจากอยู่ในกายนี้ ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือน
แก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์ แปรเหลี่ยม นายช่างเจียรระไนดีแล้ว สุกใสแวววาว
สมส่วนทุกอย่าง มีด้ายเขียวเหลืองแดงขาวหรือนวลร้อยอยู่ในนั้น นุรุจะมีจักขุจะพึงหยิบ
แก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือแล้วพิจารณาเห็นว่า แก้วไพฑูรย์นี้งาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์
แปรเหลี่ยม นายช่างเจียรระไนดีแล้ว สุกใสแวววาว สมส่วนทุกอย่าง มีด้ายเขียวเหลืองแดง
ขาวหรือนวลร้อยอยู่ในแก้วไพฑูรย์นั้นฉันทันใด ภิกษุก็ฉันทันแล เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว
ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้ม
มน้อมจิตไปเพื่อญาณทัสนะ เธอย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า กายของเราฉันทันแลมีรูป ประกอบด้วยมหาภูต ๔
เกิดแต่มารดาบิดา เติบโตด้วยข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยง ต้องอบ ต้องนวดพั้น มีอันทำลาย
กระจัดกระจายเป็นธรรมดา และวิญญานของเรา ก็อาศัยอยู่ในกายนี้ เนื่องจากอยู่ในกายนี้
ดูกรมหาบพิตร นี่แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็น

ประจักษ์ชัดก่อนๆ.

มโนมยทธิญาณ

[๑๓๒] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส

อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อนิรมิต รูปอันเกิด

แต่ใจ คือนิรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปเกิดแต่ใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักไส้ออกจากหญาปล้อง เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า

นี้หญาปล้อง นี้ไส้ หญาปล้องอย่างหนึ่ง ไส้อย่างหนึ่ง ก็แต่ไส้ชักออกจากหญาปล้องนั่นเอง

อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักดาบออกจากฝัก เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า นี้ดาบ นี้ฝัก

@๑. ญาณทัสสนะ เป็นชื่อของญาณชั้นสูง คือมรรคญาณ ผลญาณ สัพพัญญุตญาณ ปัจจ-

@ เวกขณญาณ และวิปัสณาญาณ ฯ

@๒. ได้แก่ธาตุ ๔ คือ ดิน, น้ำ, ไฟ, ลม ฯ

ดาบอย่างหนึ่ง ฝักอย่างหนึ่ง ก็แต่ดาบชักออกจากฝักนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษ

จะพึงชักงูออกจากคราบ เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า นี้งู นี้คราบ งูอย่างหนึ่ง คราบอย่างหนึ่ง

ก็แต่งูชักออกจากคราบนั่นเอง ฉนฺได ภิกษุก็ฉนฺไดนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว

ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ เธอย่อม

โน้มน้อมจิตไปเพื่อนิรมิตรูปอันเกิดแต่ใจ คือนิรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปเกิดแต่ใจ มีอวัยวะ

น้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ดูกรมหาบพิตร นี้แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์

ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์ชัดก่อนๆ.

อิทธิวิธญาณ

[๑๓๓] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส

อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่ออิทธิวิธี เธอบรรลุ

อิทธิวิธีหลายประการ คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏ

ก็ได้ ทำให้หายก็ได้ ทะลุฝากำแพงภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นดิ่งลง

แม้ในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่ตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศ

เหมือนนกก็ได้ ลูบลำพระจันทร์พระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจ

ทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนช่างหม้อหรือลูกมือของช่างหม้อ

ผู้ฉลาด เมื่อนวดดินดีแล้ว ต้องการภาชนะชนิดใดๆ พึงทำภาชนะชนิดนั้นๆ ให้สำเร็จได้

อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนช่างงาหรือลูกมือของช่างงาผู้ฉลาด เมื่อแต่งงาดีแล้ว ต้องการเครื่องงา

ชนิดใดๆ ฟังทำเครื่องงาชนิดนั้นๆ ให้สำเร็จได้ อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนช่างทองหรือลูกมือ
ของช่างทองผู้ฉลาด เมื่อหลอมทองดีแล้ว ต้องการทองรูปพรรณชนิดใดๆ ฟังทำทองรูปพรรณ
ชนิดนั้นๆ ให้สำเร็จได้ ฉันทิ ภิษุก็ฉันทิแล เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส
ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไป
เพื่ออิทธิวิธึ เธอบรรลุนิทธิวิธึหลายประการ คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียว
ก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝากำแพงไปได้ ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้
ผุดขึ้นต่ำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไป
ในอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูบลำพระจันทร์พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอานุภาพมากด้วยฝ่ามือก็ได้
ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ ดูกรมหาบพิตร นี้แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดี
ยิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์ช้อก่อนๆ.

ทิพยโสดญาณ

[๑๓๔] ภิษุฉันทิ เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากกิเลส อ่อน
ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อทิพยโสดธาตุ เธอยอม
ไต้ยินเสียง ๒ ชนิด คือเสียงทิพยและเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยทิพยโสดธาตุ อัน
บริสุทธิ์ล่วงโสดของมนุษย์ ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษเดินทางไกล เขาจะฟังไต้ยินเสียง
กลองบ้าง เสียงตะโพนบ้าง เสียงสังข์บ้าง เสียงบัณเฑาะว์บ้าง เสียงเปิงมางบ้าง เขาจะฟัง
เข้าใจว่า เสียงกลองตั้งนี้บ้าง เสียงตะโพนตั้งนี้บ้าง เสียงสังข์ตั้งนี้บ้าง เสียงบัณเฑาะว์ตั้งนี้บ้าง
เสียงเปิงมางตั้งนี้บ้าง ฉันทิ ภิษุก็ฉันทิแล เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส
ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไป
เพื่อทิพยโสดธาตุ เธอยอมไต้ยินเสียง ๒ ชนิด คือเสียงทิพยและเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกล
และใกล้ด้วยทิพยโสดธาตุอันบริสุทธิ์ล่วงโสดของมนุษย์ ดูกรมหาบพิตร นี้แหละสามัญผลที่
เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์ช้อก่อนๆ.

เจโตปริยญาณ

[๑๓๕] ภิษุฉันทิ เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อเจโตปริยญาณ
เธอยอมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิต
ปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ
ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจาก

โมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมรรคต ก็รู้ว่าจิตเป็นมรรคต หรือจิตไม่เป็นมรรคต จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนหญิงสาวชายหนุ่มที่ชอบการแต่งตัว เมื่อส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกอันบริสุทธิ์สะอาด หรือในภาชนะน้ำอันใส หน้ามีไฟ ก็จะพึงรู้ว่าหน้ามีไฟ หรือหน้าไม่มีไฟ ก็จะพึงรู้ว่าหน้าไม่มีไฟ ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อเจโตปริยญาณ เธอย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมรรคต ก็รู้ว่าจิตเป็นมรรคต หรือจิตไม่เป็นมรรคต ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมรรคต จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น

ดูกรมหาบพิตร นี้แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ.

บุพเพนิวาสานุสสติญาณ

[๑๓๖] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส

อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ

เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง

สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบ

ชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอด

วิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพนั้นเรามีชื่ออย่างนั้น

มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนด

อายุเพียงเท่านั้น ครั้นจืดจากภพนั้นแล้วได้ไปเกิดในภพนั้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น

มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนด

อายุเพียงเท่านั้น ครั้นจืดจากภพนั้นแล้วได้ไปเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก

พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนนุรุษจะพึงจาก บ้านตนไปบ้านอื่น แล้วจากบ้านนั้นไปยังบ้านอื่นอีก จากบ้านนั้นกลับมาสู่บ้านของตนตามเดิม เขาจะพึงระลึกได้โดยนัยว่า เราได้จากบ้านของเราไปบ้านโน้น ในบ้านนั้น เราได้ยี่นอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น เราได้จากบ้านแม้นั้นไปยังบ้านโน้น แม้นในบ้าน นั้นเราก็ได้ยี่นอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น แล้วเรากลับจากบ้านนั้น มาสู่บ้านของตนตามเดิม ดังนี้ ฉันทิ ภิษุก็ฉันทิแล เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อม จิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมาก บ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขทุกขอย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้วได้ไปเกิดในภพโน้น แม้นภพนั้นเราก็มีชื่อนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข ทุกขอย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้วได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อม ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ดูกรมหาบพิตร นี้แหละสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ข้อก่อนๆ.

จตุปปาตญาณ

[๑๓๗] ภิกษุหนึ่งเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส

อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ และอุปบัติของ

สัตว์ทั้งหลาย เธอเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณ

ทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วง จักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์

ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า

เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือ